

Samo
Simčič

Usoda pojmovanja in ustvarjanja pesništva

Opustitev kriterijev pesništva je sprostila bogastvo razlik v predstavljanju te umetnosti in omogočila neomejeno ustvarjalno svobodo. V širini raznovrstnih oblik in pojavov je misel o pesništvu postala suh in neživljenjski koncept, ki se je ločil od svojega nezadržno spremenljivega predmeta in ki tega tudi ni več dohajal. Postala je neustrezna in jo je moralo biti »konec«, saj so pesniki razvili takšne možnosti izra-

žanja, da so zveze med njimi postale neprosojne in so jih razbili domisleki osebne inventivnosti; nesmiselno jih je razlagati in sploh razmišljati o njih, ker imajo docela lasten pomen le zase in ni v njih nič splošno pomenljivega in je tudi pesnik z njimi izrazil samo vtise in doživlja je naključnih slik v sebi ali iz pomenskega konteksta iztrgane jezikovne tvorbe. Tako sestavljene moderne pesmi je treba samo opaziti in se predati njihovi nelogični evokativnosti, zato se tu zdi mišljenje odveč in sploh tuje. Kajti pesništvo je stopilo v samo golo čutnost, ki se samo neposredno odzove na svet, ga zabeleži po zaznavah tega čutnega refleksa, ta pa je popolnoma hermetično oseben in bi mu teorija, posploševanje, ne mogla do živnega. Mišljenje namreč razloči, kaj s čutili zaznavamo in tudi razsoja čutno odzivnost, tako da ta postane predmet, ki ni več samo evokativen in neposreden; mišljenje mu razgala značaj, dejavnost in namen ter ga tako spoji z občo dejanskostjo. Sama čutnost se svojega značaja, dejavnosti in namena ne zaveda in se samo ponavlja, zato tudi pesniki teh smeri zanikujejo kakršenkoli smisel pesnjenja razen očitovanja sebe ali svojega nemislečega se čutenja.

Po tej poti vsakdo ustvarja svoj nedoumljiv jezik. Razumevanje je tu odveč in ga »razumemo« le tedaj, če izključimo razum in samo »uživamo« to skrajno individualno »fenomenalnost«, ki je, če presodimo njen dejanski značaj, objestno samozadostna in samovšečna.

Dejstvo je, da lahko poezija izpove človeka v celoti, če ne pritira njegovih posebnosti, na primer čutnosti, do izključujoče izjemnosti, ki jo razglasi za svoje edino in vsemu drugemu nepristopno območje. Dejstvo je, da človek čuti in misli in da se ti dve dejavnosti srečujeta ali križata v njem in v njegovi lastni volji; sila mišljenja je v človeku celo apriorna, saj je ni v nobenem drugem naravnem bitju in se v srečanju s čutnostjo drami, prebujata iz danosti v dejavnost. Ta postopek, če smo ga voljni opazovati tako kot opazujemo druge stvari, poteka takole: so stvari in naša nezavedajoča se sila mišljenja; s to silo zaznamo stvari in sebe kot zaznavajoče bitje; opazimo, kako smo se notranje odzvali na stvarnost, zaradi česar pripisujemo stvarnem naravo in sebi značaj; notranja sila se zmeraj bolj osvešča in ustvari o svetu in sebi predstave, te pa si lahko *zapomnimo!* ter pozneje opazujemo spomin o svoji notranji dejavnosti in lahko tudi zgradimo predstavo o njej; tem bolj razvijamo to silo, toliko več izkušenj imamo in toliko bolj lahko razumemo postopek svojega ravnanja, toliko lažje tudi razumemo zunanji svet in to isto silo v drugih ljudeh; tako doživimo in izkusimo iz

sebe drameče se mišljenje in si ga predstavimo v njegovi dejanski podobi; predstave in podobe so res naše osebne izkušnje, ker pa jih opazujemo in jim pustimo, da učinkujejo med seboj ter se primerjajo in povezujejo v široke, zmeraj manj s predstavami omejene, a žive in dejavne celote, smo zmožni ustvariti objektivno veljavne pojme o stvareh v svetu kakor tudi objektivne pojme miselne sile v sebi. Ta postopek ustvarjanja objektivnega, dinamičnega pojma je prepuščen osebnosti človeka ter njegovim fizičnim in duševnim izkušnjam; ko pa mislimo ta dejanski potek, ko potem tudi razločimo in izkušamo pojme, nismo več samo osebni, čeprav smo zazrti v dejanje v notranjosti; doživimo in domišljamo osebne izkušnje in svojo notranjost v dejanski stvarnosti, ki je tako resnična, kot so resnične stvari; ustvarjanje pojma zato ni zasebna »duša« ali zgolj lastna predstava, marveč objektivna stvarnost.

Po tem postopku, ki smo ga tukaj na kratko dognali, sodimo, da je omejenost pesništva na čutnost in pojave v človekovi subjektivnosti v resnici oženje človekove vrednosti ali sploh človekovega bistva in njegovih sposobnosti.

Posledice omejevanja na čutnost (po T. Kermavnerju »ludizem«) ali sploh na samo zaznavanje stvari in pojavov (po T. K. »reizem«) so v pesništvu asociativna razpršenost ter razkroj jezika in odsotnost vsakršnega sporočila v njem, češ da je sporočena misel poeziji tuja — čeprav je ta poezija sama sporočala prav resnico in misel brezumne čutnosti. Tako so nastale tudi ovire v pojmovanju pesništva, saj so osebne predstave o njem arogantno zanikovale možnost, da različna pesniška izražanja in sploh vse pojave te umetnosti strnemo v dinamičen, splošno izkušen in dejanski pojem. *Zabrisala se je razlika med predstavo, ki je odvisna od osebne svobode in izkušnje, ter pojmom, ki je vest te svobode in svobodna izkušnja te vesti*¹.

* * *

Široka svoboda osebnih predstav in različna pesniška ustvarjalnost torej ne pomenita opuščanja objektivnega pojmovanja poezije ali celo konec te misli. Kriteriji so, toda niso predpis, temveč si jih pesnik ali raziskovalec poezije ustvarja po lastni izkušnji in svojem odnosu do ustvarjanja in pesniških del. Odloča njegova vest o pesništvu, življenju in pesnjenju, toda ob primerni širini dejstev in spoznanj preseže osebna merila in si živo predoči zamisel peništva nasploh. Takšen pojem predvideva našo voljo in vero v zmožnost, da lahko spoznamo in spoznavamo pesništvo, ga doumemo in razločimo od tega, kar pesništvo ni. V nasprotnem primeru moramo predpostavljati, da je poezija popolnoma vse in je vsak trud domisliti jo zaman, ni je treba niti ustvarjati ter jo vsebinsko in oblikovno dopolnjevati, temveč je dovolj, da vse, kar je, zmečemo v zmedeni podobi predse. In ni nam treba nič drugega kot gledati, nikakor pa ne umevati, doživljati, razsojati dobro in slabo. To se pravi ravnati malomarno, brezdusno in neodgovorno. Takšna zavest se trudi izvreči iz kulture in civilizacije, iz umetnosti in znanosti moralo človekove sodobne misli, kot da je v idejah važnejša njihova

¹ »Vest svobode« in »svobodna izkušnja te vesti« sta živi stvarnosti v človeku, zato ju ni dovolj samo opaziti in si ju zapomniti, temveč tudi misliti dejanje v njiju. Le tako bosta bralcu sporočili njun dejavni pomen.

»fenomenalnost« ali samo njihova koristnost, prav nič pa se ni treba spraševati o usodnosti njihovega namena. Kriterije pesništva pesniki in literarni poznavalci ustvarjamo v prepričanju, da obstajajo in da jih z izkušnjami, predstavami, znanjem in razsojanjem poglobljamo, zato so v nas dinamični in živi. Obzorje in spoznavna sila utrdita v nas dinamizem pojmovanja, ki je stalen, neodvisen od najrazličnejših izključevanj in relativizmov. Pojem poezije obstaja, čeprav je odprt.

V tem smislu je »konec umetnosti« ali »konec poezije«, ki odmeva v javnem življenju, kot da gre za konec nekega načina razumevanja umetnosti, abstraktna špekulacija, saj tako umetnost kot pojmovanje umetnosti živita naprej neodvisno od teh tez. Konec umetnosti se umetnosti sploh ne tiče. Ne govori o človekovi izkušnji umetniške ustvarjalnosti, torej obravnava stvar, ki je *po sebi*, zunaj človeka, ki je človeku zato nepristopna in ne more v njej vedeti ničesar; če pa razpravljamo o ničemer, ne govorimo o stvareh in umetnosti, o naših spoznanjih in predstavah, marveč kažemo praznino in odsotnost zavesti.²

Nesmiselna je tudi matematično, konceptualno podrobna definicija pesništva. Pesem privre iz človekovih čutov, doživetij in spoznanj in ji je zunanja stvarnost samo slika notranjih vzgibov. Tu je nemogoče trditi: samo predmetna stvarnost je resnična, vse drugo je neoprijemljivo in iluzorno, saj je ravno ta »iluzorna« notranja stvarnost aktivna in zunanji, materialni svet samo uporablja kot snov za svojo upodobitev; njej je predmetna stvarnost videz, iluzija, v kateri pa se godi resnica človeka. Materialni, čutni, pojavni in predstavní svet ter celo misli so v umetnosti primerjave, metafore dejanja »duše« in duha v človeku³. To pa drži tudi za znanost, saj moramo vsak znanstveni pojav ali eksperiment opaziti; moramo torej biti duh, ki stvari vidi, si jih zamišlja, jih preobraža, tako da so hkrati tudi njegovo notranje dejanje. Tudi v znanosti moramo s silo mišljenja svet doumeti, nato pa ga parafraziramo z izraznimi sredstvi; in šele nato ga s tehniko in z delom spremenimo.

Za umetniški doživljaj je materialni svet najmanj vtis v človekovi duševnosti. Tudi v znanosti je tako, le da v umetnosti vtisi (ter nato predelave le-teh v predstave in ideje) igrajo prvenstveno vlogo, v znanosti pa so pogosto prikriti in navidežno izločeni. Znanstveni raziskovalec mora prav tako že zaradi svoje človeškosti razsojati svet po svojih čutih, vtisih in predstavah in se ne bi smel sprenevedati, češ da je to zanemarljiv, subjektiven refleks. Brez svoje subjektivnosti sploh ne bi mogel izkustveno spoznati kakšne resnice, kakšnega pojma ali stvari.

Kaj je poezija, opišemo ali povemo z definicijami, ki niso samo strogo znanstvene, ampak tudi umetniško subjektivne. Oznake, ki so kadar koli bile

² To misel izrekam po lastni izkušnji, ne pa po logiki razprav o koncu umetnosti. Moje zanikanje te teze se zato morda zdi neargumentirano in površno, ker ne upoštevam materiala tovrstnega razmišljanja, marveč konkretno umetniško ustvarjalnost in njeno izkušnjo v sebi. Ker tudi sam pesnim in ne mislim prenehati pesniti pa tudi ne pojmovati pesnjenja in poezije, a tudi nekateri drugi ljudje se temu ne odpovedujejo, je torej dejstvo življenje, ne pa konec umetnosti.

³ Tukaj ni mišljen duh kot filozofski termin, temveč kot objektivno doživetje sile mišljenja, V filozofiji pomeni duh le ideje, torej ideologijo, toda v človeški izkušnji so ideje pojmovni dinamizmi, ki so živo predstavljeni in obenem povsem jasna in določena razpoloženja človeka. V tem smislu duh ni abstrakten, še manj pa zasebna iluzija, ampak doživetje življenja idej.

ali bodo izrečene o tem, so bolj aforizmi kot suhi koncepti in niso dokončne razmejitive naših predstav, temveč evocirajo razmišljanje in pesnikovanje.

Ker mnogokrat ni jasne zavesti o tem, kaj se godi vmes, med objektivnim predmetom in objektivnim, a pesniško živim pojmom, lahko umetnost izziva našo ignoranco o tej nejasni sredini z atraktivnim, vendar površnim pogledom v notranjost. Čutne vtise in predstave naniza v bujnih, nemotiviranih in nenadzorovanih tokovih, tako da nas z njimi prekrije in nas šokira s svojo zmedenostjo do živčnosti ali do brezupnega čakanja na kak dogodek, potek stvari ali smisel (na primer Franci Zagoričnik: Bistveni udarec mojstra An'ana, Emil Filipčič: Grein Vaun). Takšna literatura je ekskluzivna, ker pritira čutno razsežnost v pisanju in dojemanju do vrhunca in ne uporablja razuma za to, da bi ta odzivnost na svet postala prosojna in obvladljiva. O tem tudi ne razsoja ali sodi, da je to, kar kaže, resnica. Vendar je lahko takšno delo dobro, če je zgrajeno tako, da predstave v bralcu izzovejo živ pojem takšne notranje stvarnosti. Pomislekom ob tej moderni pripovedi lahko tudi ugovarjamo, češ da smemo biti popolnoma svobodni v svojem ustvarjanju. Vprašanje je, kako svobodo pojmuje. Lahko ignoriramo dejstva. Pustimo se jim voditi, tako da upravljajo z nami in nam zamrežijo pogled vanje. Posledica je, da ravnamo z njimi diletantsko in nismo več svobodni. Zaidemo v fantastični labirint, ki ga ni moč spoznati, čeprav je še tako resnično dejstvo v človeku. Ta blodnjak vtisov in predstav lahko spoznamo samo z mišljenjem in tako najdemo nit, ki vodi skozenj. V nasprotnem primeru se vdajamo brezvoljnosti in nemoči, da bi razrešili voz. Izognemo se resnici in zožamo njen pomen, češ da ni nič drugega kot osebna predstava. Ugotovili pa smo, da z mišljenjem predstavljanja doženemo objektivni pojem, in če smo pri tem delu dinamični, smo zmožni spoznanja dejanske resnice. Umetnost torej s svojim predstavnim svetom parafrazira resnico. V nasprotnem primeru pristaja na to, da je le posebna kategorija, ki je bistveno nezadostna in jo mora dopolnjevati ali sploh nadomestiti kakšna druga panna človeške dejavnosti, ki pa ji je do resnice. Zato je svoboda človeške ustvarjalnosti, paradoksalno rečeno, zavezana sebi, svoji človeškosti. Če ne spoznavamo vse svoje človeškosti, nas ta začne premetavati in obvladovati, tako da nam prej ali slej odvzame svobodo.

Jasno je torej, da si literarnega ustvarjanja ni mogoče misliti brez znanja in brez spoznavanja z voljo po resnici. Samo v tem primeru lahko govorimo o svobodi ustvarjanja, ki smo si jo vzeli zato, da sami, po svoje in na lastni življenjski poti odkrivamo pojem umetnosti ter ustvarjamo v svoji osebni predstavitvi njeno resnico ali resnico nasploh. Tudi v pesništvu ne moremo biti nevedni ter zanemarjati njegovo zasidranost v človeku, v zgradbi in življenju človekove notranjosti. To je treba razumeti in dojemati, tako da postanejo suhi koncepti v našem mišljenju živi. Pojem pesništva tako odpremo vsem njegovim predstavam in stvaritvam, kar pomeni svojo dejavnost v njih. Ni torej nič, prazen list, na katerem je možno vse, ampak obstaja kot splošna zamisel s svojim značajem in gibanjem. Je dejstvo in objektivna sila v človeku, ki pušča sledi v pesniških delih. Znanje, izobrazba, osvešča to silo v polnejši jasnosti in bogatejši moči. To je treba posebej poudariti, ker je velik del moderne poezije zanikal vrednote pesništva, se odpovedal temu znanju in začel ustvarjati diletantske pesniške vrstice. Mnogi so začeli ravnati tako, kot da v civilizaciji in kulturi ni zgledov ali vzorov, na katerih bi se bilo vredno učiti in izpiliti svoj dar ter voljo po

ljubezni do resnice, torej človeške svobode. Poskušajmo torej grobo opisati temeljne pogoje dobre ustvarjalnosti in hotenja po znanju.

1. V človekovi notranjosti se godi spoznavanje sveta. Svet je realen, ker se zgodi skozi naše dojemajoče bitje. Med njim in našim spoznanjem so stopnje tega dogajanja, torej čas, s katerim razpolagamo in ga izkoriščamo, da bi bili bližji stvari in njeni resnici. V tem času deluje naše mišljenje, in ko se utrne zamisel tega delovanja in preživljanja našega bitja s stvarjo, dosežemo neko bolj ali manj trajno razsežnost ali vrednoto stvari ali resnice. Zato sta v človeku ritem in tempo spoznavanja, od koder izhajajo vznesečnost, sila in moč, ki so posebej očitne v poeziji.

Stopnje spoznavnega dinamizma so: Opažanje sveta in čutni vtisi; jasno razlikovanje odzivov in oblik; opažanje pojavov; predstavljanje in razumevanje; z razumevanjem dosežena zavest o sebi in svetu; pojmovanje in povezovanje pojmov v ideje ali zamisli; odkritje miselne sile; z mišljenjem parafraziran svet; v človeka preneseno ali metaforirano življenje sveta; *obči pojem*.

Te stopnje so objektivna disciplina človekovega duha in jo dosežemo s kreativnimi osebnimi lastnostmi: verovanje v spoznavanje; volja; odkrivanje logike; izkušnje; iskanja skritega in neznanega; prehajanje iz sveta v svet; *razumno in živo upodabljanje*.

Tako dobimo: stvarno podobo človeškosti; podobo obče in naravne stvarnosti; zavestno intuicijo, ki preobraža nezavedne instinkte; *bistvo*⁴.

Te stopnje moramo najprej izkusiti ali vsaj enkrat stopiti skozi, kajti narava mišljenja, brez katerega ni spoznanja, je takšna, da se ga ne zavedamo takrat, ko mislimo, ampak šele potem, ko se je misel že zgodila in jo lahko opažamo po spominu.

2. Posledica spoznavanja je jezik. Opisano notranje dogajanje izzveva v človeku in je, če mu pozorno prisluhnemo, povezujoča notranja glasba človekovih doživljajev. Njen odmev so glasovi, ustaljeni glasovi pa pomenijo ideje. Besede niso pojmi ali ideje, ki so osveščeni doživljaji v človeku, besede so zvočni znaki in simboli notranjega dejanja. Izvor jezika so izrazi treh temeljnih zaključkov spoznavnega dinamizma: občih pojmov, razumnega in živega upodabljanja ter bistva. Sam zase pa je jezik mrtva materija, oledenitev duševnih dogodkov, kakor ga vidimo zapisanega na papirju ali ga slišimo v brezosebni govoru, vendar je prav zato jasna in oprijemljiva podlaga izražanja.

Gramatika in lingvistika obsegata samo shematske jezikovne tvorbe in govorne navade, mehanizme, bodisi da raziskujeta jezikovna načela bodisi da iz razsežnosti današnje kulture opisujeta, kaj besede pomenijo, kako jih razumemo in kaj predstavljajo v kontekstu s svetom. Razmerje jezika z glasbo notranjih doživljajev je odvisno le od človekovega umetniškega čuta. Živ pojem jezika spoznamo šele v doživljanju, ko glasovne označitve pretresajo ves spoznavni proces ne le s svojimi idejami, marveč tudi s svojo zvočnostjo, pevnostjo in tempo-ritmom.

⁴ Opisane stopnje spoznavanja niso poljubne oznake, temveč rezultat stvarnega samoopazovanja in večletnega dela na temeljnem pravzoru spoznavne dejavnosti in njenega ritma v človeku. Osvetlitev in ponazoritev tega študija bi nas oddaljili od predmeta pričujočega spisa. Lahko omenimo le to, da zunanji vir tega pravzora, ki je obenem tudi vsebina človeka, sega v najstarejša obdobja civilizacije, od koder se je v slikah in prispodobah ohranil skozi vso zgodovino do danes.

Najbolj očitna, »materialna«, je zvočnost, toda kakovost in duševne lastnosti glasov so v vsakdanjem govoru komaj opazne in jih izrekamo malomarno. Tudi pevnost in temporetem sta v upadanju ali sta sploh osiromašena zaradi prevladujočega monotonega, brezdušnega in brezosebnega intelektualnega razpoloženja današnje kulture. Jezik, kakršen je, ni naraven, marveč odtrgan od narave in ne more biti merilo v umetnosti. Vsak umetnik, ki se ukvarja z jezikom in govorom, se mora izobraziti v posluhu za ravnine jezika, ki so danes oslabiljene. Preveč preprosto si je predstavljati današnji svet kot vrh razvoja, barbarstvo pa pripisovati preteklosti, saj ravno v jeziku, temelju človeške kulture, opažamo danes razkroj, v preteklosti pa zanos čustvenega bogastva, izkušnje resnice in nesentimentalne, prodorne, a vzvišene lepote sveta.

Resnični jezik je danes izgubljen in je celo najboljša poezija katerega koli časa le suh dokument. Odklon od zvočnosti, pevnosti in temporitma pa ni zadnja stopnja njegovega razpadanja. Tisti književniki, ki zagovarjajo misel, da je umetnosti pojmovni in idejni svet tuj in da ne spada v njeno območje, skušajo kar najbolj relativizirati tudi smisel besed, besednih zvez in stavkov. Razbijejo tako imenovani »logos«. To početje je upravičeno le tedaj, kadar želimo pojme in ideje izraziti slikovito, v govoricu pesniških tropov. Večinoma pa njihovi naporu onemogočajo doumeti zveze v jeziku tudi na osnovi primerjanja podob, tako da so v svojem izražanju docela nerazvidni. Pesmi tvorijo le posamezne bistroumne domislice v razpoloženju ravnodušnosti do tega, da bi pojem zaokrožile v predstavljanju, zazvene v doživljanju in z ritmom pretresle človekov organizem, zato so dejansko tuje jeziku, govoru in poeziji. Tudi v proznem, teoretskem in pogovornem izražanju je pomen besed vse bolj odvisen od zgolj individualnega predstavljanja, zato je zmeda v izmenjavi mnenj zelo velika, ali pa so ujemanja formalna in prepuščena osebnim razlagam. Besede niso več splošno veljavne, temveč avtoritete posameznih osebnosti, največkrat pa brezkrven, neoseben in igriv stvar, podoben tumorju, čvekanju in nesmiselnemu kopičenju. Jezik zaradi našega slabega, nedognanega ravnanja z njim postopoma postaja nekomunikativen ter izgublja svojo naravno vlogo v civilizaciji. Če se hočemo resnično razumeti, moramo globlje prisluhniti osebnosti sogovorca ter naravi, značaju in kakovosti besedila, sami pa izlivati v svoje besede več svoje življenjske izkušnosti. Predstave posameznih osebnosti ter posluh za njihovo splošno-človeškost, sočutno in solidarno razumevanje dogodkov v mišljenju ter spoznavanje te odprte celote so edina pot do umevanja občega smisla besed. Če se v umetnosti prepustimo pričujoči dekadenci jezika in govora, ravnamo nazadnjaško. Ne prodiramo v resnico, temveč kažemo njen razpust. To je golo posnemanje zunanje realnosti in ni nobena novost. Novo je samo to, da skrunitev iz vsakdanjosti stopa tudi v umetnost in kulturo. Ta smer pisanja bo delovala še naprej, dokler popolnoma ne izniči pomena besed in pristane v bezzveznih glasovih ali črkah, ki ne bodo razodevale nobenega značaja, dejanja in namena. Skrajneži to že počnejo. Podobno je ignoranca spoznavanja sveta izničila »logos« tudi tako, da je miselni svet zožila v mrtve konceptualne oblike, sheme in atraktivne, naivne pojave (na primer: knjige s praznimi listi in luknjami namesto vsebine, roman, ki ga tvorijo vse kombinacije črk enega samega stavka, ipd.).⁵

⁵ Pisec tega spisa je bil sam simpatizer teh avantgardnih teženj. Sodeloval je v nekaterih atrakcijah in preživel kos usode njihovih avtorjev.

V takšnem stanju kulture je odprta pot le vera v zmožnosti spoznavanja in v jezik, ki ni odtrgan od tega duha. Pesništvo nima neposrednega vpliva na človeštvo in je navidez nepraktično. Toda dejansko njegovi ustvarjalci in vestni raziskovalci ustvarjajo na osnovi izkušenj in posameznih pesniških del pojem pesništva. Ta je izšel iz dremajoče nezavesti v človeku in se zganil v pesniških izpovedih. Ko pa se vse to, kar je v civilizaciji pesniško, zliva v živo in splošno zamišljanje pesniške ustvarjalnosti in se razlije pred naše notranje oči sama sila pesnjenja, spoznavamo v doživetju te dejavnosti nekaj dejansko, objektivno resničnega v človeku. Pojem pesništva, čeprav ne poznamo vseh pesniških stvaritev ali večina ljudi samo sliši zanje, pa je vendarle v občevanju med ljudmi in z vzgojo nenehno in živo navzoč v masovni zavesti kot ne povsem osveščeni, kolektivno prisvojeni vzor. Četudi smo v sporu s tem vzorom, je navzoč njegov pojem v našem zanikanju ali v našem hotenju, da ga spremenimo in preobrazimo. Vsekakor je navzoč in delujoč tako, da opozarja na tisto v človeku, od koder ga pesniki ustvarjajo. Ta dejanska, večinoma nepredramljena vsebina človeka se je razvila že pred nastankom kateregakoli pesniškega izročila. Človekovo izražanje glasov je bilo interjekcija narave same. V njih ni bilo idejnih zgradb, marveč so bili glasovi sami neposreden odziv ustvarjalnih sil v naravi. Z glasovi je človek kazal, kako je v stiku s svetom vztrepetal dih v človekovem organizmu. Ta doživljaj je izzvenel v lasten zvok in tako so ljudje postopoma razvijali svoj organ govora. Podobno posnemanje naravnih doživetij opažamo pri živalih, le da so se te specializirale na posamezne in posebne pojave ali čutenja, medtem ko je človek težil v univerzalnost. Sčasoma so se ustalili glasovi za določena doživetja. Nenehno gibek, toda življenju popolnoma zvest jezik je zamrznil v statične tvorbe, iz katerih so nastali različni jeziki. To se je zgodilo zato, ker se je človek s svojo individuacijo, s svojim osamosvajanjem, postopoma odtrgal od narave. Njegov organizem se ni več v tolikšni meri odzival na zunanji svet. Čutna neposrednost je ohromela. Važnejši je postal spomin nanjo, da bi jo lahko razsodil in spoznal. Krepil se je njegov intelekt, tako da so čuti postali grobi, tenkočutnejši pa je človek postal v odmevanju samega sebe. Da bi ohranjal svoje nekdanje doživljanje narave, je postopoma oblikoval jezik, ki je postal sprva živo, nato pa le še zapisano izročilo stanja, ko še ni bil individualiziran, ko je imel razvit naravni instinkt, vendar brez razuma in lastnega spoznanja. Toda danes je intelekt že postal samovoljno samosvoj, tako da mora v ostankih narave, ki je v jeziku, doumeti vzporednost samega sebe z ustvarjalnimi silami sveta. V dialektih je še mogoče opaziti nekaj odmevov nekdanje skladnosti z naravo in okoljem, vendar jezik ni več del narave, saj je njen derivat in poleg tega izprijen z našo brezvestno samovoljo.

Temu derivatu grozi, da postane le še nekomunikativni odmev posameznika. To možnost kaže precejšen del moderne poezije, ki jo zato imenujemo dekadentno. Pojem poezije kot masovni vzor v civilizaciji in kulturi živi bolj od preteklosti kot od sedanjih del, ki ga rušijo in slabijo. Ustvarjalno je le, če pesništvo ta vzor prenavlja in tako pušča človeštvu vzore učinkovitega izražanja spoznanj in svoje resnice. Zato ima poezija obči moralni pomen razumevanja in poslušanja za resničnost človeškega bitja.

Ker je zgradba jezika ustvarjena tako, da je človek živo spoznal svet, in ker je s človekovo osamosvojitvijo ves svet obležal v njegovi bolj ali manj zavedni notranjosti kot osamosvojena, zgolj sebi odgovorna človeška narava,

ta pa se je nenehno izražala z glasovi in besedami ter pojmovnimi celotami, je jezik dediščina in izročilo vseh davnih, mitskih in zgodovinskih skušenj človeštva; vendar le še v grobi, komaj živi in razpadajoči obliki. Še imamo možnost, da »logos« oživimo, ne pa razkrojimo. Seveda tu ne mislim ideološkega in avtoritarnega logosa, ki ovira svobodno mišljenje, marveč zvestobo življenju, ki je ustvarjalni logos tudi samega človeka. Z jasno in lastno osvetlitvijo vseh stopenj spoznavanja postane naš ustvarjalni logos nenehno delujoča »luč« in ritem, metafora stvarnosti in njena glasba, kar poezija v bistvu je. V glasbeni umetnosti je nedopustno neznanje kvalitativnih prvin glasbe. Skladatelj mora biti zvočno, pevno in temporitmično izobražen. Pesniki, nasprotno, si dovoljujejo diletantizem, za njimi pa vsi drugi, ki jim je beseda sredstvo. Vsaka beseda je v resnici ton svoje zgodbe, kakor se je godila v rabi ljudstva, naroda in književnosti, zato njen pomen presega njeno trenutno vlogo v govorici. Predstavlja in vsebuje časovno široko raztegnjeno pripoved, ki si jo moramo misliti s posluhom zanjo. Prav zato je treba obvladati spoznavanje kot svoj instrument. Poleg tega je za razumevanje in ustvarjanje pesniške metafore treba preučevati predstavljanje in tvorjenje posameznih predstav v sliko. Pesniška izobrazba je neogibno vezana na splošen razgled v književnosti in miselnost raznih kulturnih razdobij civilizacije, poleg tega pa se mora nujno seznaniti s pevnimi, glasbenimi sestavinami jezika in obvladati kompozicijo predstav podobno kot glasbeni in likovni ustvarjalci.

Tako lahko preobrazimo razkrajajoče stanje govora in jezika iz nekdanjega, sedaj zamrznjenega vzklika, vzporednega z naravo, v interjekcijo samega sebe, ki ni le posamezni, nekomunikativni človek, temveč obče človeško bistvo. To je še vedno identično z vsem ne mehničnim, temveč ustvarjalnim delovanjem kozmosa, samo da moramo danes zaradi svoje svobode, odtujitve od tega prirodnega sveta, uporabiti zanj lastno spoznanje in žive besede.

Trije večeri

(list iz dnevnika)

Bojan
Štih

SVETI AREH NA POHORJU, 15. SEPTEMBRA 1979. ali SPOMIN NA VEČER OB DOMAČEM OGNJIŠČU. Zdaj, ko je energetska kriza zajela tako rekoč ves svet in se bodo iz nje rešile le tiste industrijske države, ki imajo razvito in visoko donosno kmetijstvo, poljedelstvo in živinorejo, se večkrat spomnim našega domačega ognjišča. Tu je zdaj podoba enega izmed spominov na dom, v katerem je mati varovala naše slovensko ognjišče.

Pisalo se je leto 1929. Leto, ki ga bo v oktobru mesecu napolnila svetovna gospodarska kriza. Osemnajsti februar. Zima. Ostra, huda zima. Stanovali smo zunaj mesta. Onkraj Rimskega zidu. Od razpadajočega zidu, ki